

"בני שם"

ההבחנה בין קבוצות אתניות, גזעים, לאומים ודתות, אינה יורדת מסדר היום, והנה מקור למתחים בין אישיים ובין קבוצתיים, שבאים לידי ביטוי בתחומים שונים וכמובן באמנות. העבודות בתערוכה זו נוגעות בהיבטים הקשורים לנושאים טעונים אלו, ומייצגות מספר אמצעים להבחנה חברתית על בסיס צבע עור, איסור קולינרי, וסיפורים המשקפים רעיונות ומושגים חברתיים.

אחד האמצעים ליצירת אבחנה בין חברות הינו שרשור שושלות. פירוט שמי זה הינו אחד המאפיינים הבולטים בטקסט המקראי. בנו הבכור של נח, שם, הינו אבי האומות השמיות. מי שאינו שייך לקבוצה ה"נבחרת" דינו שונה. מעבר לכך, מיקום האדם באילן היוחסין נועד גם לזהות את מיקומו בקבוצה.

כלי נוסף לאבחנה חברתית תרבותית הוא על-ידי סיפורים כגון סיפור ערוותו של נוח. נח ובניו, שם חם ויפת, הם ההתחלה השנייה של המין האנושי לאחר דור המבול. מסופר שנוח שתה לשכרה ובנו חם ראה את ערות אביו. הפרשנות היא כי חם שכב עם אשת אביו והוליד ממנה את כנען (בראשית פרק ט פס' כ"ה). חטאו של חם אבי כנען הוא גילוי ערוות. טאבו שעברה עליו גוררת עונש חמור של נידוי חברתי.

ובהתאם, "תנו רבנן: שלשה שמשו בתיבה וכולם לקו; כלב ועורב וחם. כלב נקשר, עורב רק (רש"י: רוקק זרע מפיו לפיה של נקבה), חם לקה בעורו (שיצא ממנו כוש)" (מסכת סנהדרין דף ק"ח ע"ב). סיפור זה מנסה לתת הסבר למצב חברתי; "ממזריותו" של כנען והקללה שרודפת אותו בעקבות זאת, הם הסיבה למצבו ומעמדו החברתיים של כנען.

ניתן לזהות בקללה של בני כנען, רגע מכריע בתרבות כפי שאנו מכירים אותה, שכן בין הקללות הניתכות עליהם מוזכר צבע עורם השחור כחלק מן הקללה. קריאה זו בטקסט המקראי השחורים מציעה הסבר להיררכיה שאנו עדים לה עדיין בין לבנים ושחורים.

דרך נוספת להגדרה חברתית הנה על-ידי איסורים והגבלות קולינריים. כללי השחיטה היהודיים, למשל, משמשים לשמירה על בני הקהילה פנימה: בני הקהילה חייבים להישאר סמוכים לקהילה יהודית כלשהי כדי לקבל שרותי מזון כשרים.

כל אלה ועוד הנן דרכים לשמירה על החברה, צביונה, והגדרת הגבולות שלה. מעבר לאבחנות חברתיות, במקרא לשמות יש משמעות. המילה "שם" היא סימן שמורכב ממסמן ומסומן, שכן ישנה ישות כלשהי אשר שמה הינו שם. מעבר לכך, רק בעברית, המילה "שם" משמשת לייצוג, מבחינת המשמעות הבסיסית של מתן שם לדבר כלשהו כדרך לתת לו קיום. ומאחר שבתרבות היהודית נקרא שמו של האל "השם", באופן מילולי, בני ישראל הם בני השם.

כרמלה וייס

כברי מאי 2014